

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Липовська Вікторія Олегівна

**«СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ У
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ
випускної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою
«Соціальна робота»
(Управління соціальним закладом)»

Умань – 2021

Випускною кваліфікаційною роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: *кандидат педагогічних наук,*
Бойко Ольга Миколаївна

РЕЦЕНЗЕНТ: *кандидат педагогічних наук, професор*
Левченко Наталія Володимирівна

Захист відбудеться о 9.00 16.12.2021 р. на засіданні Екзаменаційної комісії

З роботою можна ознайомитись на кафедрі назва, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 110 а

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБДАРОВАНOSTІ	8
1.1. Класифікація типів обдарованості особистості у науковій літературі.....	8
1.2. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження процесу становлення обдарованої особистості.....	22
1.3. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи	32
Розділ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	44
2.1. Діагностика обдарованості дітей молодшого шкільного віку...	44
2.2. Система роботи з обдарованими школярами початкової школи в умовах Нової української школи.....	53
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах трансформаційних змін сучасного соціуму, коли виникає необхідність пошуку шляхів соціально-економічної перебудови, розвитку новітніх технологій, а важливими є завдання становлення і збереження інтелектуального та творчого потенціалу особистості, проблематика її обдарованості виходить на перший план. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають наукові студії щодо вивчення природи феномену обдарованості, його структури, детермінант розвитку і функціонування, а також побудови ефективної системи соціально-психологічного супроводу процесу становлення обдарованої особистості.

Розв'язання широкого кола теоретико-методологічних і прикладних проблем, пов'язаних із відтворенням та нарощуванням потенціалу обдарованості, потребує створення відповідного розвивального соціокультурного середовища, як такої сукупності умов для навчання, становлення, індивідуалізації та соціалізації обдарованої особистості, що забезпечує можливість прояву і розвитку цього феномену у відповідності з природними задатками, інтересами, вимогами вікової соціалізації, з одного боку, і соціальним запитом, – з іншого.

З'ясовано, що у сучасній науці провідні позиції у розробці проблеми обдарованої особистості значною мірою спираються на теорії інтелекту (Х. Гарднер, Р. Стернберг), креативності (Дж. Гілфорд, Е. Торренс) та власне обдарованості (Ф. Ганьє, Дж. Рензуллі, А. Танненбаум), кожна з яких може створювати засади для побудови складної комплексної системи соціально-психологічного супроводу процесу становлення обдарованої особистості. Проте на практиці перевіряються й реалізуються переважно спрощені моделі, які здебільшого ґрунтуються на певних положеннях педагогічних теорій, а в опублікованих дослідженнях розглядаються окремі аспекти проблеми обдарованості або результати апробації емпірично побудованих моделей навчання обдарованих. Загалом же слід констатувати відсутність цілісної соціально-психологічної концепції становлення обдарованої особистості в

умовах сучасного соціуму та доведення її до рівня дієвої практичної реалізації.

Стан дослідження проблеми. Підвищений інтерес до проблематики обдарованості диктується соціальним замовленням суспільства і стає найважливішим напрямком сучасних емпіричних пошуків і науковотеоретичних досліджень. Її активно розробляли провідні вчені країн світового співтовариства (Ф. Баррон, Дж. Гілфорд, В. Гордон, В. ЛоуенФельд, Ф. Монкс, К. Осборн, К. Тейлор, Е. Торренс та ін.). Процес становлення обдарованої особистості наразі розглядається як міждисциплінарна проблема і вивчається у різних аспектах: уточнюється співвідношення інтелектуальних здібностей, творчих якостей і мислення індивіда (В. Андреев, Д. Богоявленська, О. Заїка, І. Кон, В. Кудрявцев, Я. Пономарьов та ін.), виявляються істотні ознаки обдарованості (С. Арієті, Д. Богоявленська, Р. Мей, О. Яковлева та ін.), досліджуються творчі здібності і творче мислення у процесі навчання у загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти (М. Бриль, І. Ільясов, О. Кочетов, Ю. Кулюткін та ін.), розглядаються закономірності розвитку творчого потенціалу особистості (В. Кудрявцев, І. Семенов, В. Степінський та ін.), піддається суттєвому переосмисленню власне поняття обдарованості (Б. Раушенбах, Р. Ремушам, С. Штейн, А. Хатсон та ін.).

Основними теоретичними передумовами для вивчення обдарованості, її діагностики та особливостей становлення є положення про те, що обдарованість проявляється і розвивається у творчому навчанні (О. Леонт'єв, Н. Лейтес, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн та ін.) та є складним багаторівневим психічним утворенням, що задіює багато аспектів особистості (Н. Карпенко, В. Моляко, Ф. Монкс, М. Смульсон, Е. Торренс, Н. Чепелева та ін.). Все більш інтенсивно проявляється тенденція розглядати обдарованість не статично, а у розвитку, як динамічну характеристику (Ю. Бабаєва, Дж. Рензуллі, О. Савенков, К. Хеллер та ін.). Це радикально змінює підхід до діагностики та розгляду процесу її становлення, зокрема у

сфері освіти. Проте лише в останні десятиліття дослідження проблеми обдарованості набувають певного системного характеру, розробляються моделі обдарованості (В. Дружинін, О. Матюшкін, О. Моляко, В. Шадріков та ін.), інтенсивно впроваджуються теорії і методики діагностики дитячої обдарованості (І. Аверіна, Д. Богоявленська, Л. Венгер, К. Гуревич, І. Дубровіна, О. Щебланова та ін.); вивчається проблема прогнозування розвитку обдарованих дітей та видатних досягнень (З. Ковальчук, Н. Лейтес, С. Максименко, В. Моляко, У. Михайлишин, М. Смульсон та ін.). Все більша увага дослідників звертається до питань афективного розвитку обдарованих дітей, формування їх психосоціальної сфери (О. Асмолов, В. Зінченко, В. Чудновський, В. Юркевич, О. Яковлева та ін.) і створення умов для розвитку обдарованості (І. Ващенко, Н. Завацька, Б. Ліхачев, В. Моляко та ін.). В межах соціально-психологічного спрямування вивчення обдарованості особлива увага концентрується на проблемах кореляції інтелектуальних здібностей з рівнем афективного розвитку дитини, з її соціальним статусом (М. Бриль, В. Мухіна, А. Перре-Клермон та ін.).

Аналіз запропонованих у сучасній теорії і практиці шляхів вирішення проблеми становлення обдарованої особистості вказує на неоднозначне розуміння природи, методів виявлення та становлення обдарованості. Складність розв'язання цих завдань визначається наявністю широкого кола підходів до зазначеної проблеми, які іноді суперечать один одному. Зокрема, встановлено суперечності між наявними можливостями освітнього процесу для навчання і становлення обдарованих дітей і недостатнім їх використанням у практиці; необхідністю збагачення, поглиблення, інтеграції наукового знання, спрямованого на розвиток індивідуальних здібностей обдарованих і непідготовленістю фахівців до роботи з ними. Зазначені суперечності зумовили проблему дослідження, яка полягає у створенні соціально-психологічних умов, що забезпечують виявлення і становлення обдарованої особистості, реалізацію її потенційних можливостей, як одного з пріоритетних соціальних завдань сучасного суспільства. Актуальність

означеної проблеми та її соціальна і практична значущість, необхідність розробки концептуальних засад і ґрунтового наукового аналізу у соціально-психологічному вимірі зумовили вибір теми магістерського дослідження «Соціальна робота з розвитку обдарованості у дітей молодшого шкільного віку».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з розвитку обдарованості у дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – основи розвитку обдарованої особистості молодших підлітків.

Мета дослідження полягає у аналізі соціальної роботи з розвитку обдарованості у дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Теоретично дослідити класифікацію типів обдарованості особистості у науковій літературі.
2. Розглянути теоретичні та методологічні проблеми дослідження процесу становлення обдарованої особистості та форми і методи роботи з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи
3. Діагностувати обдарованість дітей молодшого шкільного віку.
4. Проаналізувати систему роботи з обдарованими школярами очаткової школи в умовах Нової української школи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: генетичний підхід до аналізу становлення особистості на різних вікових етапах життя (З. Ковальчук, С. Максименко та ін.); концептуальні положення суб'єктно-діяльнісного підходу (А. Брушлинський, Л. Виготський, С. Гарькавець, А. Коваленко, С. Максименко, В. Москаленко, А. Петровський, О. Чебикін, Н. Чепелева, В. Чернобровкіна та ін.; концептуальні положення психології творчості, обдарованості, унікальності особистості (О. Бодальов, Г. Голованова, В. Моляко, С. Степанов, Б. Теплов та ін.); концепція

креативності (М. Воллах, Дж. Гілфорд, Н. Коган, Н. Пов'якель, Е. Торренс та ін.); дослідження творчої обдарованості (Е. Голубєва, Н. Лейтес, В. Мерлін, Б. Теплов та ін.) та закономірності її становлення (Д. Богоявленська, Н. Веракса, Н. Гончаренко, В. Дружинін, Б. Кедров, О. Матюшкін, В. Панов та ін.); теорії інтелекту (Х. Гарднер, Р. Стернберг та ін.), креативності (Дж. Гілфорд, Е. Торренс та ін.) та обдарованості (Ф. Ганьє, Дж. Рензулі, А. Танненбаум та ін.), положення про розвиток інтелектуально-творчого потенціалу особистості (А. Адлер, Дж. Вільямс, М. Журба, Н. Карпенко, О. Савенков та ін.); методологічні положення і принципи активного соціально-психологічного навчання (І. Ващенко, О. Блинова, А. Борисюк, Ю. Бохонкова, В. Бочелюк, І. Бурлакова, Н. Завацька, У. Михайлишин, Л. Пілецька, І. Попович, Л. Спицька, О. Шевяков та ін.).

Дослідження проводилося в Козачанській ЗОШ І-ІІ ступенів Подільського району Одеської області.

Магістерська робота містить 5 таблиці, 5 рисунків. Загальний обсяг магістерського дослідження становить 104 сторінок (основного тексту – 65 сторінок).

Апробація результатів нашого дослідження: представлена *публікації* у науковому збірнику «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи»; представлена *доповідь* на IV Всеукраїнських психологічних читаннях «УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ» на тему «Надання соціальних послуг з розвитку обдарованості дітям молодшого шкільного віку».

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми обдарованості особистості у соціально-психологічному вимірі. Запропонована концепція дослідження забезпечила можливість системного розкриття соціально-психологічних основ становлення обдарованої особистості в умовах сучасного соціуму з урахуванням її онто- та соціогенезу. Узагальнення отриманих у дослідженні результатів дозволило зробити такі висновки:

1. Теоретично досліджено класифікацію типів обдарованості особистості у науковій літературі.

Теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми дослідження показав, що у сучасних соціокультурних умовах різко підвищилася роль обдарованості в усіх сферах життєдіяльності суспільства, у зв'язку з чим набула особливої наукової актуальності і практичної значимості проблема становлення обдарованої особистості. З'ясовано, що обдарованість особистості визначається взаємодією низки чинників: домінуючої ролі пізнавальної мотивації; інтелектуальним розвитком, розвитком спеціальних здібностей, особистісними проявами. Векторами та основними складовими процесу становлення обдарованості є інтелектуальна продуктивність, творча активність, зріле Я. Умовами для просування цих векторів виступають імпульс розвитку, а динаміка і характер напрямку переважно задають соціально-психологічні процеси. Саме у соціально-психологічних системах обдарованість має можливості не тільки для свого функціонування, а й для становлення та розвитку, оскільки такі системи можуть забезпечити необхідні умови щодо примноження творчого потенціалу, реалізації людини на особистісному і суспільному рівнях. Показано, що впровадження системного підходу у цій галузі вимагає не тільки реконструкції існуючих концепцій обдарованості, а й розробки нових технологічних рішень – комплексу засобів, здатних фіксувати досліджуваний феномен як

багатовимірний, цілісний і змінюваний у часі, зокрема в залежності від умов розвивального соціокультурного середовища.

2. Розглянуто теоретичні та методологічні проблеми дослідження процесу становлення обдарованої особистості та форми і методи роботи з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи.

Таким чином, становлення обдарованості – це складне, комплексне явище міждисциплінарного характеру. Векторами, складовими потенціал процесу становлення обдарованості є інтелектуальна продуктивність, творча активність, зріле Я. Саме в соціально-психологічних системах обдарованість має можливості для свого становлення – не тільки для свого функціонування, а й для розвитку, оскільки такі системи можуть забезпечити необхідні і найважливіші умови для становлення – особливі, специфічні завдання, взаємодія і метод, відмінні від загальних педагогічних в силу специфіки, що задається фактом обдарованості особистості. Встановлено, що обдарованість дорослої особистості має у своїй основі психічне ядро – особливості організації ментального досвіду. В основі дитячої обдарованості лежать процеси формування розумового досвіду і організації благополучного образу Я, а саме – взаємодія, в результаті якої формується той чи інший образ Я обдарованої дитини і тим або іншим чином організований розумовий досвід, який дозволяє суб'єкту продуктивно виявляти свою обдарованість.

Безумовно, робота з обдарованими дітьми важка, але багата розвивальними ідеями – не тільки для учнів, а й для педагога та батьків. Грамотно організована і систематично здійснювана діяльність з розвитку обдарованості, розвиває в учнів прагнення до інтелектуального самовдосконалення і саморозвитку, розвиває творчі здібності, навички проектно-дослідницької діяльності. Важливо, щоб робота з обдарованими дітьми змогла поживити і підтримувати почуття самостійності, сміливість у відступі від загальноприйнятого шаблону, пошук нового способу розв'язання.

3. Здійснено діагностику обдарованість дітей молодшого шкільного віку.

Проаналізувавши результати констатуючого і контрольного етапів експерименту, нами було з'ясовано, що рівень розвитку творчих здібностей у експериментальної групи вище, ніж у контрольній.

Таким чином, дане дослідження підтвердило гіпотезу про те, що систематичне і послідовне застосування методів і прийомів навчання, структурованих відповідно за творчими видами діяльності ефективно позначаються на розвитку творчих здібностей обдарованих дітей молодшого шкільного віку.

Отже, на формуючому етапі експерименту були відібрані ефективні форми роботи з обдарованими дітьми, структуровані і застосовані методи і прийоми розвитку творчих здібностей обдарованих дітей молодшого шкільного віку.

Метою контрольного етапу експерименту було дослідження динаміки розвитку творчих здібностей молодших школярів після проведеної роботи в рамках формуючого етапу експерименту. За тією ж методикою Є.П. Торренса «Фігурна форма тесту творчого мислення» зі зміненим стимулюючим матеріалом була проведена повторна діагностика.

4. Проаналізовано систему роботи з обдарованими школярами очаткової школи в умовах Нової української школи.

Отже, обдарованість визначається як здібність до надзвичайних досягнень у будь-якій сфері людської діяльності. Обдарованість слід розглядати як досягнення та як можливість досягнення. Тобто потрібно брати до уваги і здібності, які вже були виявлені, і які можуть виявитись у майбутньому. Проблема розвитку обдарованих учнів та створення умов для їхнього розвитку – це комплексна спланована діяльність дорослих – батьків, учителів, керівників гуртків і факультативів, шкільного психолога, громади та держави загалом.